

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จังหวัดลำปาง

Prototype of Community Tourism Management Pattern in Lampang Province

รัชฎาภรณ์ ทองแป้น¹
Ratchadaporn Thongpaen¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทศักยภาพของชุมชน และปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนจำนวน 48 ราย ข้อมูลที่ได้นำมาสังเคราะห์และวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย (1) ชุมชนมีอัตลักษณ์ (2) มีกฎระเบียบ (3) การมีส่วนร่วมของชุมชน (4) ชุมชนมีขนาดเล็ก บริหารจัดการง่าย (5) ชุมชนมีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (6) มีการกระจายผลประโยชน์ในชุมชนอย่างเป็นธรรม (7) การเข้าถึงชุมชนอย่างสะดวกสบาย (8) ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ (9) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง (10) มีภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม (11) ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ (12) ชุมชนมีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ (13) ชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้รองรับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ จากการศึกษา ยังพบอีกว่า ชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนที่มีการพัฒนามาเป็นระยะเวลานาน หน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาทำงานมองถึงศักยภาพของชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมกันอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการ, ชุมชนต้นแบบ

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ เอกเทศศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยชินวัตร

Abstract

The objective of this study were to study community prototypes' proficiency and to study achievement factors in the administration model for tourism community prototypes at Lampang province. The research is qualitative research using the data collecting included the document study and the interview. The key informants were community leaders, villagers, and tourists from 2 communities; Ban Pa Miang community, Jae Son sub-district, Muang Pan district, Lampang province and Ban Sam Kha community, HuaSuea sub-district, Mae Tha district, Lampang province. Data analysis was made from each group interview issue and the focus group discussion. The research results found that achievement factors were (1) the community uniqueness, (2) community norm regulations for unity, (3) the members' participation in all stage of community development, (4) the compact size to support community's administration, (5) hospitality ability in accommodations, parking spaces and tourism activities, (6) fair dividend for community shareholders, (7) comfortable community accessibility and transportation network, (8) a wide range of full tourism sources, (9) powerful and acceptable community leaders, (10) network ability including government, private and society members to provide budgets and Public Relationship, (11) the community local wisdoms, (12) selectivity of activities and tourism programs for tourists to join, (13) availability of facilities for tourists and also found that both tourism community prototypes have been developed for a long time. In developing the model of administration in tourism community prototypes, the organization should consider the community's potential, community members' participation to preserve the community identity and the local wisdom.

Keywords : Management Pattern, Prototype of Community

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สังคมไทยเริ่มคุ้นเคยกับคำว่า “Community – Based Tourism” หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น การท่องเที่ยวประเภทนี้หมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานรากของการบริหารจัดการ คำนี้เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลาย ๆ ความหมายตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละคน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นให้คงอยู่ ที่พบมากในระยะหลัง ได้แก่ ลักษณะการจัดการด้านโฮมสเตย์ที่ต้องมีชุมชนเป็นส่วนประกอบสำคัญ ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งเกิดจากความพยายามของชุมชนเองที่สร้างอัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่ทางสังคมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมในการกำกับดูแลและรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่ มีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน มีลักษณะการจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนเองมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการ กำกับดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน การท่องเที่ยวชุมชนเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เพราะเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนโดยรวม (ประมาณ เทพสงเคราะห์, 2553)

จังหวัดลำปางได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริม สนับสนุนเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมากมาย ทั้งนี้เพราะชุมชนท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่สวยงามและมีเสน่ห์มากมาย ในส่วนของแผนพัฒนาจังหวัดได้กำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังได้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนากิจการกรมการ ท่องเที่ยวที่เน้นอัตลักษณ์ชุมชนที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อมชุมชน เจ้าของพื้นที่ ตลอดจนการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวให้กับประชาชนในพื้นที่

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัย จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จังหวัดลำปางโดยผู้วิจัยต้องการศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ข้อมูลของชุมชนที่สามารถใช้เป็นฐานในการเชื่อมโยงไปถึงศักยภาพของชุมชนอันจะนำไปสู่ปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ เพื่อนำมากำหนดรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง

แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรม

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based tourism)

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด (2548) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญทางด้านการดำเนินการ การบริหารจัดการ การตัดสินใจ และการจัดการผลประโยชน์โดยอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม และกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2549) กล่าวว่า ท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคน ในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผนการดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

ประมาณ เทพสงเคราะห์ (2553) ได้กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชน เพื่อชุมชน อันเป็นความพยายามของชุมชนเองที่สร้างอัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่ทางสังคมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่เป็นเรื่องของ การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ในการกำกับดูแลและรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งกำหนดทิศทางโดยชุมชนมีลักษณะการจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชน มีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการ กำกับดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนโดยรวม

โดยสรุปแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้น “ผลประโยชน์” ของชุมชนเป็นสำคัญ มีจุดขายที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง มีการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนและชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์

หลักการการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541) ได้ให้หลักการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวว่า การบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายจะต้องพิจารณาขอบข่ายและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวไปด้วย

1) **ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource)** ซึ่งประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) **การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services)** อันได้แก่ การให้บริการ เพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ พื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ

3) **การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing)** โดยเป็นส่วนของความต้องการ ในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึง กิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยว

นอกจากหลักการในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งกล่าวในเบื้องต้นแล้วแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวยังสามารถนำวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวได้อันประกอบไปด้วย

- แนวทางการบริหารและการจัดการ
- แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
- แนวทางการบริหารและการจัดการสวัสดิภาพและความปลอดภัย
- แนวทางการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
- แนวทางการให้ประชาชนกลุ่มและองค์กรอื่น ๆ มีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการภายใต้การรับผิดชอบของหน่วยงานที่ดูแลสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ใน 5 ภารกิจหลัก ดังนี้

1) **การโฆษณาและประชาสัมพันธ์** หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้สาธารณชน ได้รับรู้และทราบให้มากที่สุด

2) **การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว** เป็นการสำรวจหาข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

3) **การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว** เป็นการจัดทำแผนงาน โครงการ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

4) **การบริหารแหล่งท่องเที่ยว** เป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

5) **การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว** เป็นการวางระบบในการดูแลรักษาระบบความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ

กล่าวโดยสรุป หลักการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว นอกจากต้องพิจารณาการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบจะต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวไปด้วย อันได้แก่ ทรัพยากรทางท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว นอกจากหลักการในการจัดการท่องเที่ยวแล้ว แนวทางการบริหารและจัดการท่องเที่ยวยังสามารถนำวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวได้ ประกอบด้วย แนวทางการบริหารและจัดการ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการบริหารและจัดการสวัสดิภาพและความปลอดภัยแนวทางการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นและแนวทางการให้ประชาชนกลุ่มและองค์กรอื่น ๆ มีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว

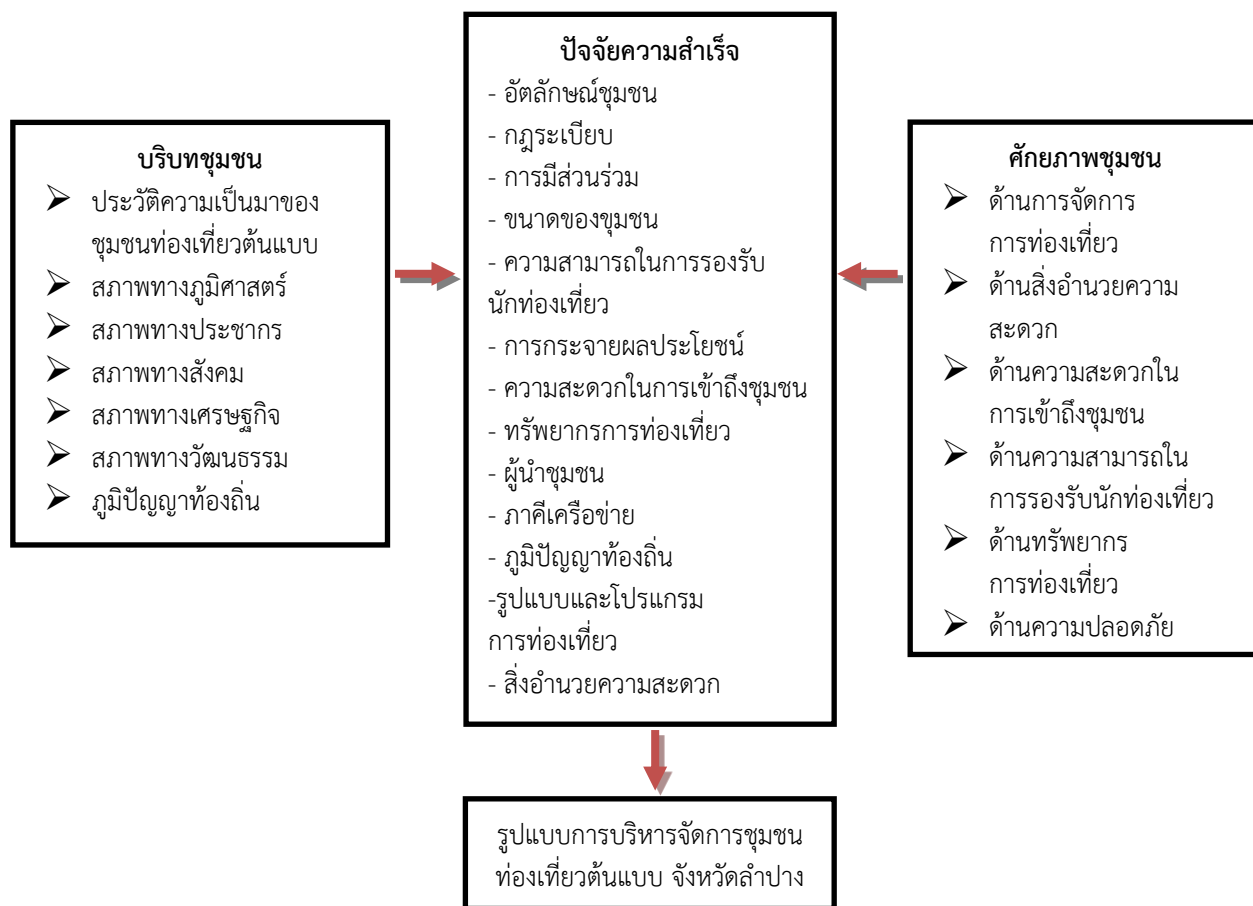
วนิดา ฟาอรุณ (2547) ได้ให้ความหมายของศักยภาพของชุมชน หมายถึง พลังความสามารถของบุคคลหรือหน่วยงานที่มีอยู่ในตัว ซึ่งสามารถจะนำออกมา ใช้เพื่อดำเนินการหรือประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งภายในขอบเขตได้เป็นผลสำเร็จ อนึ่ง จะมีลักษณะที่ไม่ตายตัวอาจจะทำให้มีมากขึ้น หรือแข็งแรงขึ้นจากการพัฒนา เช่น แร่ธาตุที่มีอยู่ใต้ดิน มีประโยชน์มากมาย แต่ถ้าคนคนไหนนำขึ้นมาหรือดึงมาใช้ มีความรู้ มีความสามารถ ศักยภาพของแร่ธาตุนั้น ๆ ก็จะมีมากขึ้นและมีประโยชน์ ในการนำมาใช้และสามารถพัฒนาได้มากขึ้น

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542) ได้แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. **ปัจจัยจุดใจหลักของการท่องเที่ยว** พิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวนั้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการในด้านความสงบ ในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ ซึ่งปัจจัยจุดใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจุดใจด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจุดใจทางด้าน กิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น
2. **ปัจจัยประกอบ** ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจและ สังคม ภัยธรรมชาติ และการเมือง
3. **ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก** ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน ด้านที่พักและอาหาร การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น
4. **ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม** ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคม ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำ การกำจัดขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

สรุปได้ว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้น ว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพองค์กรจากความพร้อมหรือความสามารถในการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ตลอดจนระบบบริหารจัดการ ได้แก่ โครงสร้างขององค์กร บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนวิทยาการหรือเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จังหวัดลำปาง ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง 2) ศึกษาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง โดยมีระเบียบวิธีวิจัยโดยสังเขปดังนี้

● ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ (Interview) ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีทั้งสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และสุ่มแบบบังเอิญหรือตามความสะดวก (Convenience Sampling) จำนวน 30 คน อีกทั้งยังมีกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้วิจัย จะทำการศึกษาต่อบุคคลที่มีส่วนได้เสียในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางและ ชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบของจังหวัดลำปาง จำนวน 18 คน

● เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 บริบทชุมชน บริบทของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง

ส่วนที่ 3 ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง ใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน ด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว และด้านความปลอดภัย

- **การเก็บรวบรวมข้อมูล**

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ครอบคลุม และสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ มีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากการศึกษาหนังสือ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร ที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาหรือแนวคิดเกี่ยวข้องกับงานวิจัย จากนั้นนำมาสังเคราะห์จัดหมวดหมู่ เพื่อเชื่อมโยงสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัย

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในบ้านป่าเหมี้ยง และบ้านสามขา

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มดำเนินการโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและชุมชนบ้านสามขา ภาวที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในบ้านป่าเหมี้ยง และ บ้านสามขา จังหวัดลำปาง รวมจำนวน 18 คน มาร่วมเวทีแสดงความคิดเห็น โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ

- **การวิเคราะห์ข้อมูล**

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอธิบายความ (Narrative Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนการตรวจสอบคุณภาพข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพดังนี้

1) ทำการตรวจสอบข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการตรวจสอบในพื้นที่วิจัยโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ทั้งจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2) ทำการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันเป็นการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อทำการตรวจสอบว่าเมื่อบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลยังคงเหมือนเดิมหรือไม่

3) ตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ใช้หลักสามเส้าในการแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จังหวัดลำปางสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

บริบทของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านสามขาเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และตำนานชื่อของหมู่บ้านก็ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ชื่อหมู่บ้านป่าเหมี้ยงก็มาจากการค้นพบเหมี้ยงซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นที่ขึ้นเองตามธรรมชาติก่อนที่ชาวบ้านจะมาอาศัย เฉากเช่นเดียวกับบ้านสามขาที่หมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าที่มีสัตว์ป่า

ชุมชน จนสามารถนำมาผูกโยงกันจนเป็นชื่อที่มาของหมู่บ้านด้านสภาพทางภูมิศาสตร์กล่าวได้ว่าทั้งสองหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบมีสภาพทางภูมิศาสตร์ค่อนข้างจะใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ตั้งอยู่ในแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ และมีสภาพภูมิอากาศที่ดี

ส่วนสภาพทางประชากรจะเห็นได้ว่าชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบทั้งสองหมู่บ้าน ด้านสภาพทางประชากรมีส่วนคล้ายกันหลายประการ กล่าวคือ เป็นคนเมืองที่นับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที่พักของคนในชุมชน รายได้ของประชากรในหมู่บ้านมาจากการเกษตร ผู้คนส่วนใหญ่จึงยังคงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย คล้ายคลึงกับสังคมชนบททั่วไป ด้านสภาพทางสังคมชุมชนต้นแบบทั้งสองหมู่บ้านมีส่วนคล้ายกันหลายประการ กล่าวคือด้านศาสนามีการนับถือศาสนาพุทธ มีโรงเรียนที่จะปลูกฝังให้เด็กมีความรักและภาคภูมิใจในชุมชนตนเอง

ส่วนสภาพทางด้านเศรษฐกิจของทั้งสองชุมชนจะเห็นว่ารายได้หลักทั้งสองชุมชนมาจากภาคการเกษตรแต่ผลผลิตทางการเกษตรอาจจะแตกต่างกันทั้งนี้เพราะภูมิประเทศและภูมิอากาศของทั้งสองชุมชน

สภาพวัฒนธรรม สภาพรวมทางวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ ของชาวบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านสามขา ยังอยู่บนพื้นฐานของการนับถือศาสนาพุทธ และความเชื่อในเรื่องของผี ดังนั้น ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยังคงยึดถือปฏิบัติจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและผีทั้งสิ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านสามขา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดการสั่งสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและคนรุ่นหลังยังมีการสืบทอดมาถึงทุกวันนี้

ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปางใน 6 ด้าน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ ได้ดังนี้

1) ศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านสามขาเป็นชุมชนที่มีศักยภาพทางด้านการจัดการท่องเที่ยว กล่าวคือ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวด้วยการมีส่วนร่วมแบบร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ภายในชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม นอกจากนี้ในชุมชนควรมีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน เช่น บริหารในรูปของคณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่ แบ่งงานกันทำตามความถนัด ความรู้ความสามารถของแต่ละคน การบริหารงานควรโปร่งใส ตรวจสอบได้ ชุมชนควรมีการกำหนดกฎกติกาที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

2) ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงและบ้านสามขามีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกความสบายและมีความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยวทุกคน สิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น ได้แก่ สาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า สัญญาณโทรศัพท์ wifi นอกจากนี้ก็มีส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ที่พักแรม อาหาร บริการนำเที่ยว บริการรถรับส่ง การบริการด้านอาหาร และที่พักอาศัย สินค้าที่ระลึก จะเห็นได้ว่าในมุมมองนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสถานที่พัก สาธารณูปโภคพื้นฐานมีความสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยว คือ การให้ความรู้รู้สึกสบายกาย แต่สิ่งที่นักท่องเที่ยวรู้สึกประทับใจ และพึงพอใจที่สุด คือ การให้บริการที่ดี ให้ความรู้รู้สึกสบายใจ ไว้วางใจ การได้รับการดูแลเอาใจใส่ และปลอดภัย การได้รับการดูแลเอาใจใส่ ในการเข้ามาท่องเที่ยวซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด

3) ศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน

ศักยภาพด้านการเข้าถึงชุมชนต้นแบบทั้งสองชุมชนมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บ้านป่าเหมี้ยงสามารถเข้าถึงได้ด้วยรถยนต์ รถตู้ และรถจักรยานยนต์ ส่วนรถบัสไม่สามารถขึ้นได้เพราะเป็นภูเขา ทางค่อนข้างแคบ หากนักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงหมู่บ้านได้ซึ่งอาจมีเงื่อนไขจากการไม่ชำนาญเส้นทาง หรือมากับคณะรถบัส ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงก็มีบริการรถรับส่งจากคนในชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อมายังชุมชนและชุมชนจะจัดรถลงไปตามจุดนัดหมาย ส่วนบ้านสามขาสามารถเข้าถึงได้ทั้งรถบัส รถยนต์ รถตู้ และรถจักรยานยนต์ ทางเข้าหมู่บ้านสะดวกสบาย และสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ทั้งปี

4) ศักยภาพด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของทั้งสองชุมชน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ประการแรกขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ เช่น บ้านป่าเหมี้ยงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา ดังนั้น สถานที่จอดรถจึงค่อนข้างจำกัด หรือการกำจัดขยะทำได้ยาก ถ้ามีนักท่องเที่ยวมากเกินไปอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศภายในชุมชน ในขณะที่บ้านสามขาเป็นที่ราบ สถานที่จอดรถจึงมีความพร้อมมากกว่า การกำจัดขยะก็ทำได้ง่ายกว่า ปัจจัยต่อมาคือ ขนาดพื้นที่ หมู่บ้านทั้งสองเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กชุมชน ดังนั้น จำนวนของนักท่องเที่ยวก็ควรจะสัมพันธ์กับขนาดพื้นที่ เพราะถ้ามีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว นอกจากนี้ศักยภาพในด้านการรองรับนักท่องเที่ยวยังขึ้นอยู่กับกิจกรรมในชุมชนอีกด้วย โดยทั้งสองชุมชนมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มาศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนั้นหากต้องการให้การเข้ามาของนักท่องเที่ยวไม่ไปสร้างผลกระทบต่อคนในชุมชน ชุมชนควรคำนึงขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน ว่าสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณกี่คน โดยสามารถพิจารณาจาก สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ เช่นจำนวนที่พัก ที่จอดรถ รถสาธารณะ กิจกรรมที่รองรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

5) ศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง ทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวสูง มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตและภูมิปัญญา ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านป่าเหมี้ยง และบ้านสามขาสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งยังสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วไป นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพชนชาวบ้านที่ล้าลึกเป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนในรุ่นปัจจุบันซึ่งท้ายที่สุดคนในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่นำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ไม่สูญหายไป มีการจัดการและใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงอนุชนคนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย

6) ศักยภาพด้านความปลอดภัย

ชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปางทั้งสองชุมชน เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านความปลอดภัยสูง คนภายในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและเฝ้าระวังความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว ในหมู่บ้านมีระบบรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน ไม่มีการขโมยหรือก่อเหตุอาชญากรรมในชุมชน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวจะไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนในชุมชนเพราะมีการกำหนดมาตรฐานของราคาสินค้าภายในชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ จังหวัดลำปาง

1. **อัตลักษณ์ชุมชน (Community Identities)** อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่จะทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จ ชุมชนท่องเที่ยวต้องมีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ เพราะอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้คนสนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว สอดคล้องกับ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, 2556) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวชุมชนต้องมีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชนด้วยซึ่งเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดของความสำเร็จ หากไม่มีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นเลยก็ไม่มีใครอยากเข้ามาเยี่ยมชม

2. **กฎระเบียบ (Community Rules)** สมาชิกภายในชุมชนเคารพกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกัน ทั้งในเรื่องของประเพณี ข้อห้ามทางสังคมและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนจำเป็นต้องร่วมมือกันกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร ดังจะเห็นได้จากทั้งสองชุมชน มีกฎระเบียบและข้อปฏิบัติที่คนในชุมชนยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติเดียวกันในการใช้พื้นที่ เช่น กำหนดพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ใช้สอยร่วมกันของคนในชุมชน

3. **การมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation)** การท่องเที่ยวชุมชนจะเป็นการท่องเที่ยวชุมชนที่สำเร็จได้ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ (รสิกา อังกูร, 2552) ได้อธิบายถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การร่วมประชุมระดมสมอง การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแบ่งปันผลประโยชน์และการติดตาม ประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, 2556) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมและการได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นสิ่งสำคัญเป็นลำดับแรก เนื่องจากการพัฒนาและบริหารการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ไม่สามารถขาดชุมชนได้ มิฉะนั้น จะไม่สามารถเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชนได้ มีหลาย ๆ ชุมชนที่มีการบริหารจัดการโดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อการบริหารการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของรูปแบบการบริหารการท่องเที่ยวในชุมชนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ที่สำคัญชุมชนต้องสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ การสนับสนุนนั้นจะเต็มใจได้ต้องมาในรูปแบบที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีส่วนวางแผน ให้ความคิดเห็นหรือบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของพวกเขาเอง

4. **ขนาดของชุมชน (Community Rules)** ขนาดของชุมชนที่ทำการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรมีขนาดใหญ่จนเกินไป แต่ควรมีลักษณะของความเป็นชุมชนหมู่บ้าน ที่อาศัยการประนีประนอม แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ปราศจากการแบ่งแยกชนชั้นและมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติบนบรรทัดฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปรากฏขึ้นเด่นชัดกว่าความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ (สิริมา ไจมา, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับขนาดของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง และชุมชนบ้านสามขาที่เป็นชุมชนขนาดเล็ก คนในชุมชนรู้จักกันหมด ดังนั้น จึงง่ายต่อการบริหารจัดการ

5. **ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Ability of Supporting Tourists)** การที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนก็ต้องตระหนักว่าสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากน้อยแค่ไหน ชุมชนต้องเตรียมความพร้อมในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พัก สาธารณูปโภคต่าง ๆ รวมถึงบริการต่าง ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมต้องการความสะดวกสบายทั้งกายและใจ ในเรื่องความสะดวกสบาย ชุมชนต้องสร้างความเป็นมิตรให้นักท่องเที่ยวเหมือนเขาอยู่ท่ามกลางญาติพี่น้อง แต่ในขณะเดียวกันชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถด้วยเช่นเดียวกัน เพราะถ้ามีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปอาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน

6. **การกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม (Distribution of Benefit)** การที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว สิ่งหนึ่งที่ชุมชนต้องคำนึงถึงเป็นพิเศษคือ การกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้มีความเป็นธรรม เมื่อไหร่ที่คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแล้ว ความขัดแย้ง

ก็จะหมดไปหรือลดลง ดังนั้นรายได้ต่าง ๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ต้องกระจายให้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

7. ความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน (Community Accessibility) ปัจจัยด้านชุมชนที่ส่งเสริมให้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนประสบความสำเร็จได้คือ มีการเข้าถึงได้ โดยนักท่องเที่ยวต้องสามารถเข้าไปยังชุมชนได้อย่างสะดวกสบาย และปลอดภัย และหากยังสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้ด้วย ก็ยังเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้น การเข้าถึงชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากอีกประการหนึ่ง เพราะถ้านักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ แม้ชุมชนจะมีแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนสวยงาม มีบริการที่ดี ชุมชนท่องเที่ยวดังกล่าวก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

8. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) องค์ประกอบหลักของชุมชนท่องเที่ยวที่สำคัญประการหนึ่งคือ จำเป็นต้องมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ กล่าวคือ ต้องมีความหลากหลายของทรัพยากร และทรัพยากรต้องมีสภาพที่สมบูรณ์ ส่วนมนัส สุวรรณ และคณะ (2541) กล่าวว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ส่วน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด (2555) ได้กล่าวว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนจะหมายรวมถึง ฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ วิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

9. ผู้นำชุมชน (Community Leader) ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง แกนนำชุมชน หรือผู้นำชุมชน ควรมีความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับของสมาชิกชุมชน เป็นผู้พร้อมจะเสียสละเวลาส่วนตัวเข้ามาจัดการดูแลการพัฒนาการท่องเที่ยว มีภาวะเป็นผู้นำสูง มีความรู้และไหวพริบที่สามารถสร้างความเชื่อถือ การยอมรับและการเชื่อมั่นได้ มีความรู้เชิงนิเวศและทุนทรัพย์สำหรับการลงทุน รวมทั้งสามารถทำความเข้าใจกับชุมชน และสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นที่จะส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วม สามารถตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการท่องเที่ยวได้ในที่สุด ศักยภาพของผู้นำส่งผลต่อการพัฒนา การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับ ย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป

10. ภาศึเครือข่าย (Association) ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องมีภาศึเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนในการที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จได้นั้น ภาศึเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พิมพระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2556) กล่าวว่า การได้รับความร่วมมือจากภาศึที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญอย่าเข้าใจว่าการท่องเที่ยวชุมชนจะมีภายนอกมาเกี่ยวข้องไม่ได้ เพราะชุมชนสามารถได้รับความช่วยเหลือแนะนำ หรือสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกได้ เช่น ภาศึธุรกิจ การสนับสนุนทางการเมือง และเศรษฐกิจ หรือ จากสื่อต่าง ๆ ซึ่งอาจมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาทางด้านการเงิน หรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

11. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดว่าวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้นรวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ชุมชนต้องมีศักดิ์ศรีและภูมิใจในวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเชื่อ วัฒนธรรม การที่ชุมชนท่องเที่ยวมีภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมส่งผลให้คนต่างถิ่นสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้มากขึ้น

12. รูปแบบและโปรแกรมการท่องเที่ยว (Pattern and Tourism Schedule) ชุมชนที่จะประสบความสำเร็จต้องมีรูปแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และต้องมีความหลากหลาย

13. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) คือ สิ่งต่าง ๆ มีไว้บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวกสบาย ได้แก่ บริการขนส่ง และการเดินทาง ห้องน้ำสาธารณะ ที่พัก ที่พักแบบ

สัมผัสวิถีชุมชน (Home Stay) ร้านอาหาร และเครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายที่ระลึก รวมถึงข่าวสารข้อมูลท่องเที่ยว โปรแกรมท่องเที่ยว และข้อมูลการเดินทางท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดอื่น ๆ หรือศึกษาในระดับภูมิภาค ในกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน และศึกษาทั้งคุณภาพและปริมาณเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ

2. ควรศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ที่มีความพร้อมในการทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่ขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). **นโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2542). **สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ประมาณ เทพสงเคราะห์. (2553). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว : วิถีชีวิต—บนเส้นทางงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. สงขลา : ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยทักษิณ

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2556) **การท่องเที่ยวชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541). **โครงการแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.)**. เชียงใหม่: โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. (2548). **เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม โครงการสำรวจสถานะและองค์ความรู้**. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มี.ค.2548) หน้า 1-21.

รสิกา อังกูร (2552). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยว** สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี:โรงพิมพ์อัมรินทร์พรินท์.

วนิดา ฟ้าวรณ (2547) **ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2549). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์**. เชียงใหม่ : โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สิริมา ไจมา. (2549). **เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ป่านุรักษ์**. เทิดชายช่วยบำรุง. (บรรณาธิการ) **รวมบทความการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ ปี พ.ศ. 2548** กรุงเทพฯ: สำนักงานการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย